

УДК 338.43.02
© 2015

І.П. ПРИХОДЬКО,
доктор наук з державного управління

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
Україна
E-mail: prihodko_igor@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКИ

Проаналізовано пріоритетні принципи реалізації державної аграрної стратегії, політики та контрольованих показників її досягнення, метою яких має стати формування збалансованого ринкового аграрного економічного механізму АПК, що охоплюватиме всі сфери, дозволить створювати основу для планомірного росту виробництва і збуту, підвищення продуктивності праці і конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції.

Ключові слова: аграрна стратегія, агропромислове виробництво, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність, ринковий механізм АПК, продовольча безпека.

Формування збалансованого ринкового аграрного економічного механізму АПК, що охоплює всі сфери, дозволить створити основу для планомірного росту виробництва і збуту, підвищення продуктивності праці і конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції.

Питання продовольчого забезпечення, формування та функціонування ринків агропромислової продукції, функціонування агропромислового комплексу є предметом досліджень багатьох науковців, у тому числі вітчизняних: О.М. Алімова, О.Ю. Амосова, І.К. Бистрякова, М.В. Болдуєва, В.І. Бойка, П.П. Борщевського, Л.В. Дейнеко, М.Я. Дем'яненко, П.І. Гайдуцького, О.Ю. Лебединської, М.А. Латиніна, Т.М. Лозинської, В.Я. Месель-Веселяка, С.В. Майстро, О.Г. Мордвінова, М.М. Паламарчук, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука [4].

Останніми роками в країні вживаються заходи щодо стабілізації і розвитку агропромислового виробництва. Наприклад, введено пільгове кредитування й оподаткування сільськогосподарських підприємств, діють механізми лізингу і товарного кредиту, вжито кардинальних заходів з оздоровлення економіки сільськогосподарських організацій. Схвалено важливі законодавчі нормативи

щодо реорганізації сільськогосподарських підприємств, кооперації тощо [3].

Починаючи з 2007 р., намітилися тенденції збільшення агропромислового виробництва, відбуваються процеси нарощування обсягів виробництва валової продукції АПК. Проте вживані заходи поки що не можна назвати достатніми. Не забезпечується пріоритет розвитку АПК. Навпаки, з позиції відтворення ресурсного потенціалу триває перерозподіл капіталу зі сільського господарства в інші галузі економіки. Це підтверджується неадекватністю реалізаційно-збутових цін до витрат на виробництво, диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію і промислові товари, істотним відставанням оплати праці працівників сільського господарства від інших галузей реальної економіки тощо.

Дослідження показують, що сьогодні є потреба у строгому науковому визначенні стратегії і політики розвитку агропродовольчого виробництва: державна аграрна політика має спиратися на певні основні принципи (табл.1) [1].

Досягнення цілей державної аграрної стратегії і політики має контролювати Уряд країни на основі ряду показників. Важливіші з них наведено в табл. 2.

Очевидно, що однією з найбільш суттєвих загроз, які дестабілізують нині сільськогос-

1. Основні принципи державної агропродовольчої політики

Базовий принцип	Зміст
Цільовий характер і програмність реалізації державних пріоритетів	Реалізація державних пріоритетів АПК через науково обґрунтовані цільові державні та галузеві програми розвитку. Це дозволяє закласти пріоритети в цільові програми і сконцентрувати на їх виконанні основні ресурси
Адресність державної підтримки	Державна підтримка безпосередньо сільгосптоваровиробникам. Не допускається отримання бюджетних і централізованих коштів комерційними посередницькими організаціями
Стійкість механізмів державного регулювання	Довгострокові основні зобов'язання держави перед сільгосптоваровиробниками. Досягається стійкість механізмів підтримки розвитку сільського господарства; підприємства самі виробляють стійкі критерії поведінки
Гарантованість заходів державної підтримки	Преференції держави сільським товаровиробникам є гарантованими, тобто всі цільові державні програми повністю забезпечені фінансовими і матеріальними ресурсами. Інакше матиме місце їх невиконання, а отже, і знецінення державних зобов'язань
Розмежування зобов'язань державних та місцевих органів влади	Державні цільові програми мають два рівні – державний і місцевий. Державні програми забезпечуються за рахунок державного бюджету і централізованих фондів, а місцеві – із місцевих джерел. Недоцільне змішування джерел, яке призводить до їх розмивання. Місцеві органи господарського управління мають свої програми розвитку АПК, що фінансуються з власних джерел. Не можна на фінансування місцевих програм направляти кошти з державного бюджету, це породжує утриманство
Обмеження розмірів державної підтримки і посилення самофінансування	Державні, централізовані й місцеві бюджетні кошти і фонди носять допоміжний характер за ресурсного забезпечення розвитку всієї сукупності сільськогосподарських підприємств і складають меншу частину в загальних обсягах інвестицій і капіталовкладень в АПК. Основні кошти для розвитку і відтворення агропромислового виробництва заробляють самі сільгосптоваровиробники. Агропромислове виробництво має функціонувати на принципах самокупності, самофінансування і самовідтворення
Рівнодоступність і конкурсність надання державних преференцій	Усі форми сільськогосподарських підприємств (включаючи малі) мають рівні права на отримання державних коштів. Для цього необхідна конкурсність. Основними одержувачами державних коштів мають бути товаровиробники, які забезпечують найбільш ефективне використання централізованих ресурсів з розрахунку на одиницю продукції. За отримання державних преференцій (у тому числі й за держзамовлення) потрібно боротися
Врахування міжнародних зобов'язань	При здійсненні державної підтримки національного аграрного комплексу важливо враховувати зобов'язання країни, що містяться в міжнародних угодах, передусім вимоги СОТ

подарське виробництво, є його декапіталізація упродовж останніх двох десятиліть, що й викликало деіндустріалізацію АПК. Забезпеченість сільського господарства новітніми видами техніки становить від 20 до 60 %. Нині важливо якнайбільше зусиль спрямувати на відтворення техніко-технологічного потенціалу сільськогосподарських підприємств і активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання [2].

Іншою значною загрозою ринковому розвитку сільського господарства є наяв-

ність переважної частки низькорентабельних підприємств. У результаті підприємства не в змозі вести оперативне виробництво за рахунок власних засобів, спостерігаються протиріччя між виробництвом і капіталом. Чим більше господарства виробляють продукції, тим більше нарощують збитковості і потрапляють у залежність від кредиторських і контрольних структур. Це вимагає вжиття невідкладних заходів щодо реструктуризації боргів і звільнення господарств від поточних боргових зобов'язань. Інакше жод-

ного прояву прогресу чекати не доводиться.

Ще однією вагомою і слабо вирішуваною проблемою, що стримує прискорений розвиток АПК, є недосконалість, відсталість, консерватизм і фрагментарність чинного законодавства. Воно не лише не стимулює підвищення ефективності виробництва і підприємницьку активність сільських товаровиробників, але й стримує розвиток аграрної економіки, дискримінує ринкову господарську діяльність.

На перший погляд може здатися, що найважливіші закони і законодавчі нормативи начебто є, але вони, як показує поглиблене

вивчення, втискують різноманітне і динамічне життя підприємств у норми, запозичені в основному зі законодавства Російської Федерації і слабо адаптовані до умов України. Сучасне законодавство, замість того, щоб іти за бурхливим розвитком економіки, адаптуватися до нових реалій, стимулювати ефективність, виконує переважно фіскальні функції. З таким законодавством прогресу в АПК досягти навряд чи вдасться, тому необхідно докорінно змінити саму концепцію законодавства. Не можна вдавлювати економіку в право, право має обслуговувати економіку, тобто забезпечувати стійкий і ефективний

2. Контрольовані показники досягнення цілей державної політики

Мета/показник	Зміст
Забезпечення продовольчої безпеки країни	Продовольча безпека України забезпечується за умови питомої ваги продукції власного виробництва в загальному обсязі продуктообігу на внутрішньому ринку не менше 80 %, а за такими продуктами, як зерно і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти – не менше 95 %. При цьому експортний потенціал повинен складати не менше 15–20 % від загального обсягу виробництва продовольства
Збалансованість продовольчого ринку за попитом і пропозицією	Збалансованість продовольчого ринку можна вважати досягнутою, якщо Уряд, використовуючи інтервенційне втручання, здійснює постійний моніторинг продовольчого ринку в розрізі конкретних видів продукції. За браком (надлишками) видів продукції вживаються оперативні заходи з екстреного постачання їх із наявних фондів і резервів, аж до ввезення з-за кордону (закупівля надлишків). Для цього важливо формувати і постійно оновлювати стратегічні державні резерви і оперативні фонди регулювання
Доступність основних видів продовольства всім категоріям населення	Продовольство є доступним тоді, коли всі верстви населення мають можливість придбати необхідні продукти харчування з урахуванням їх асортименту і якості за цінами, адекватними заробітній платі. У населення з найбільш низькими прибутками витрати на продукти харчування повинні займати не більше 50–60 %
Мотивація праці та підвищення якості життя	Мотивація і стимулювання праці є ключовими чинниками ефективності виробництва. Для стимулювання економічних інтересів товаровиробників важливо використовувати не лише чинник зростання оплати праці, але й механізм накопичення власності за допомогою виплати дивідендів, участі робітників у прибутку підприємства, нарахування відсотків на використовуваний приватний капітал у спільному виробництві. Усе це покликано забезпечити стійке зростання якості життя сільського населення. Механізми мотивації праці вважаються дієвими, якщо підвищується економічний інтерес до праці, активізується підприємництво, збільшуються прибутки, підвищується якість життя працівників
Запобігання “ножицям цін”	Індекси цін на групи товарів сільськогосподарського і промислового виробництва, що зіставляються, мають бути адекватними
Прибутковість (рентабельність) галузі	Прибутковість кожної з галузей агропромислового комплексу має забезпечувати стійке розширене відтворення засобів виробництва і постійне оновлення техніко-технологічної бази підприємств за рахунок власної господарської діяльності. Залежно від спеціалізації підприємств і специфіки галузі мінімально необхідна рентабельність не має бути нижча 20–40 %. Державі важливо строго відстежувати рівні прибутковості галузей АПК і робити оперативні заходи для їх підтримки

розвиток виробництва. Право і конкретні його носії – закони – мають бути стимулюючими господарську діяльність, прозорими, зрозумілими, однозначними і гнучкими. Сільськогосподарській практиці потрібні ринково-орієнтовані законодавчі акти про кооперацію, реформування, державне регулювання, продовольчу безпеку і ряд інших, в основу яких мають бути покладені пріоритети економічної свободи і самостійності товаровиробників, а саме – самовизначення, самоврядування, самофінансування і саморозвитку.

Державі важливо своєчасно обирати оптимальні пріоритети дії на агропродовольчий ринок і створювати сприятливі умови для динамічного ринкового розвитку агропромислового виробництва, тобто будувати таку систему взаємин між владою, товаровиробниками і бізнесом, яка відповідала б економічним інтересам усіх цих гілок розвитку аграрного комплексу. Найважливіша роль в цій тріаді завдань належить державній підтримці сільгосптоваровиробників.

Висновки

Найбільш доцільні напрями державної підтримки полягають у підтримці:

- **фінансових інструментів** – пільгування кредитів і субсидування відсоткових ставок; реструктуризація непосильної кредиторської заборгованості підприємств; компенсація частини витрат за договорами страхування майна і виробництва; зменшення податкового навантаження, субсидування податкових пільг і диференціації оподаткування між галузями і підприємствами за рівнем ефективності;
- **ринку** – закупівельні і товарні інтервенції для підтримки балансу продовольчого ринку щодо попиту і пропозиції; заставні операції та іпотека для залучення інвестицій; закупівля продукції до державних фондів і резервів; інформаційне і консультаційне забезпечення; моніторинг і регулювання земельних відносин, міжгалузевого співвідношення цін для підтримки цінового паритету, процесів ринкового

реформування підприємств, включаючи роздержавлення і приватизацію власності; антимонополне втручання і регулювання; моніторинг прибутків сфери сільського господарства і оперативні заходи щодо їх формування для забезпечення процесів відтворення; регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств;

- **соціальної інфраструктури сільської місцевості** – передача сільгосп підприємствами об'єктів соціальної інфраструктури на баланс місцевих органів державного управління; створення на підприємствах нових робочих місць; розвиток у селі несільськогосподарських видів діяльності; розвиток культурних і самобутніх виробництв і промислів; культура агроландшафтів тощо.

Таким чином, комплексні заходи підтримки аграрного сектору дозволять сформувати цілісність аграрної стратегії і політики та надати їм системного і стійкого характеру.

Бібліографія

1. Приходько О.М. Організаційно-економічні механізми державної підтримки агропромислового комплексу регіону / О.М. Приходько // Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність: матеріали IV Міжнарод. наук.-метод. конф. (4–6 вересня 2009 р.). – Мелітополь, 2009. – С. 153–154.
2. Приходько О.М. Формування механізмів переходу АПК на інноваційний розвиток / О.М. Приходько // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами: зб. наук. праць. – 2009. – Т. 10, вип. 132. – С. 132–140. – (Серія:

Державне управління).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року “Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України”: Указ Президента України від 28 грудня 2005 року № 1867/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 52. – С. 314.

4. Саблук П.Т. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / за ред. акад. УААН П.Т. Саблука та В.В. Юрчишина. – К.: ІАЕ УААН, 1996. – 663 с.

Рецензент – доктор економічних наук, професор Л.І. Катан